

8. Україна наразі не має готового переліку країн-гарантів безпеки – Зеленський. Радіо Свобода. 05 квітня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-peregovory-rf/31786523.html> (дата звернення: 07.05.2022).

9. Будувати з нуля, або Якою може бути майбутня система глобальної безпеки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3449401-buduvati-z-nula-abo-akou-moze-buti-majbutna-sistema-globalnoi-bezpeki.html> (дата звернення: 03.05.2022).

Риндюк В. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії права
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “БЕЗПЕКА” В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Відкритий воєнний російський напад на Україну 24 лютого 2022 року став новим викликом та серйозною загрозою глобальній та регіональній безпеці, світовому правопорядку. У зв'язку з цим актуальним є питання уточнення змістовного наповнення самого поняття “безпека” та особливостей його розуміння в сфері права.

Словник української мови тлумачить слово “безпека” як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [1, с. 70]. В спеціалізованому словнику-довіднику з глобальної та національної безпеки термін “безпека” визначається як стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і стійкого розвитку, а на їх основі – можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем, сфер, об'єктів) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій [2, с. 10]. Відповідно, сучасне трактування поняття безпеки взагалі пов'язується з характеристикою стану захищеності певного об'єкта (суб'єкта, системи, тощо) від небезпеки та його здатністю протистояти зазіханням.

І. Корж, досліджуючи методологічні підходи до визначення поняття “безпека”, дійшов висновку, що останнє в соціальному розумінні означає збалансований стан функціонування соціальної системи (людини, держави, світового співтовариства), за якого людина своїми діями спроможна своєчасно виявити та мінімізувати негативний вплив наявних та потенційних загроз або уникнути їх, що, своєю чергою, дає їй можливість зберігати систему своїх цінностей і забезпечувати подальший їх розвиток. Це визначення базується на трьох концептуальних підходах: 1) відсутність загроз системі; 2) захищеність системи від наявних та ймовірних загроз; 3) загрози існують завжди, вони негативно впливають на систему, однак вжиті заходи мінімізують їхній

негативний вплив, що дає змогу системі функціонувати і розвиватися [3, с. 71-72].

Далі, змістовне наповнення поняття “безпека” залежить від того контексту, в якому воно використовується, та визначається пояснювальним словом в відповідному словосполученні, яке уточнює, конкретизує поняття безпеки щодо когось або чогось. Зокрема, в тому ж спеціалізованому словнику-довіднику наводяться визначення внутрішньополітичної, воєнної, глобальної, гуманітарної, духовної, екологічної, економічної, енергетичної, етнополітичної, зовнішньополітичної, інвестиційної, інформаційної, колективної, міжнародної, національної, політичної, продовольчої, регіональної, соціальної, фінансової безпеки, а також безпеки суспільства, держави, особи (індивіду) [2, с. 10-15]. Також, у різних наукових роботах вченими-юристами досліджуються поняття кібербезпеки, правової, транспортної, прикордонної та інших видів безпеки.

Ю.В. Луценко, досліджуючи питання видів безпеки, пише, що поняття безпеки може бути визначене як багатоаспектний стан, характеризуючий становище людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства, і саме ці суб'єкти є первинним рівнем сучасної класифікації видів безпеки. Залежно від того, хто є суб'єктом – окрема людина, суспільство, держава чи співтовариство держав – встановлюється той чи інший вид безпеки (безпека особи (особиста або індивідуальна), держави, суспільства (внутрішньодержавної спільноти людей), міжнародна або колективна (глобальна та регіональна)) [4, с. 33-34].

Вихідним базовим видом безпеки є особиста *безпека людини*. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Людина постійно дбає про збереження своїх прав і свобод від тих чи інших посягань, небезпечних явищ, прагне до безпеки, бо це благо є вічною природною потребою, умовою для життєдіяльності людини. Безпека є найнеобхіднішою із потреб людини, і її “продукування” не може зупинитися ні на мить [5, с. 36]. Безпека людини визначається як об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової (матеріальної), соціальної, психологічної, духовної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Безпеку людини забезпечують її права та свободи, а також їх гарантії. У широкому значенні безпека людини охоплює всі види безпеки: біологічну, фізичну, психологічну, духовну, екологічну економічну, майнову, соціальну, природну, технічну, політичну, інформаційну тощо [6, с. 323-327].

Наступним рівнем безпеки є *національна (державна) безпека* (в тексті Конституції України використовується термін “національна безпека”, разом з тим в ст. 17 застосовано термін “державна безпека”). У юридичній літературі зазначається, що вітчизняні та іноземні дослідники, нормативні документи пропонують різні тлумачення поняття “національна безпека” через його складний, багатокомпонентний та міждисциплінарний характер. Категорія “національна безпека” є системною характеристикою розвитку людини, суспільства, держави та має три взаємозалежні рівні (складові): безпека

людини (громадянина), безпека суспільства та безпека держави. У цьому разі безпека людини (громадянина) розглядається як захищеність її життєво важливих інтересів, за якої забезпечуються її всебічний прогресивний розвиток та самореалізація. Безпека суспільства передбачає захищеність життєво важливих інтересів соціальних груп і суспільства в цілому, за якої забезпечуються їх всебічний прогресивний розвиток. Безпека держави – це, передусім, захищеність її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності від зовнішніх та внутрішніх загроз [7, с. 85, 92-93].

В.О. Антонов в своїй монографії, присвяченій питанню системи національної безпеки України, пропонує визначати це поняття як сукупність окремих порівняно самостійних і необхідним чином взаємопов'язаних і відокремлених елементів, що утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток та захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, від внутрішніх і зовнішніх загроз [8, с. 97]. Визначення поняття національної безпеки України як офіційного юридичного терміну міститься в ст. 1 Закону України “Про національну безпеку України” від 21.06.2018 р. (з наступними змінами). Національна безпека України - це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Найвищим рівнем безпеки є *глобальна (колективна, міжнародна, регіональна) безпека*. У юридичній науці глобальна та міжнародна безпека розглядаються як єдина змістовна конструкція. Зазначається, що поняття глобальної безпеки, охоплюючи найбільш актуальні напрямки та проблеми розвитку людства, означає його захищеність від загроз, здатних дестабілізувати обстановку у світі або його ключових регіонах та спричинити кризу глобального масштабу. Міжнародну безпеку в широкому розумінні трактують як систему міжнародних відносин, що заснована на дотриманні усіма державами загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та яка виключає вирішення спірних питань і розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози її застосування [7, с. 339-340].

Г. Попович пише, що в цілому міжнародну безпеку можна визначити як стійкий і ненасильницький світопорядок, заснований на міжнародному праві, що характеризується наявністю сприятливих умов для вільного розвитку держав, забезпеченням в повному обсязі прав і свобод людини, прагненням до високого рівня життя людей. Правова основа загальної колективної безпеки закріплена в Статуті ООН 1945 р. Стаття 1 Статуту ООН встановлює, що ООН має в якості першої з чотирьох цілей: “Підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою приймати ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру, придушення актів агресії або інших порушень миру і проводити мирними засобами ... вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру” [9, с. 135, 137].

Підсумовуючи, слід зазначити, що категорію “безпека” в сфері права слід розглядати як діалектичну єдність та взаємозалежність безпеки людини, національної та глобальної безпеки як одиничного, особливого та загального.

Безпека - це універсальна та фундаментальна цінність людини, держави та світового співтовариства, яка в сучасних реаліях має бути дієвою системою та відповідати масштабам існуючих загроз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. 1728 с.
2. Глобальна та національна безпека: словник-довідник / уклад.: Г.П. Ситник, О.І. Пошедін, М.М. Шевченко, С.П. Завгородня, М.Г. Орел; за заг. ред. Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2016. 164 с.
3. Корж І.Ф. Безпека: методологічні підходи до поняття. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 38 (4). С. 68-72.
4. Луценко Ю.В. Поняття, система та класифікація видів безпеки в контексті міжнародного правопорядку. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 4 (6). С. 31-39.
5. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31-46.
6. Тихий В.П. Безпека людини – головний об’єкт національної безпеки України. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 4 (79). С. 323-329.
7. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. :В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін.; за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.
8. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
9. Попович Г. Міжнародна безпека як глобальна проблема сучасності. *Міжнародний науковий вісник*. 2020. Випуск 2(22). С. 133-141.

Шаркова І. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри теорії та історії права
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ГЛОБАЛЬНА ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ: ОСОБИСТІСНІ ТА СУСПІЛЬНІ ВИМІРИ

Безпека традиційно розглядається у вітчизняній науці як умови, що на певному етапі оцінюються як сприятливі або нейтральні щодо функціонування відповідної складної системи [1, с. 90-98]. При цьому зв'язок між суб'єктивними (особистісно-оціночними) та об'єктивними (суспільно-функціональними) вимірами безпеки залишається поза увагою науковців.